

УДК 372.3/4

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.5>**Ірина МЕЛЬНИК**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0001-6020-4492

Бібліографічний опис статті: Мельник, І. (2021). Вплив сім'ї на формування гуманних взаємостосунків у дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogika Volynienses*, 1, 28–34, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.5>

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлюються особливості та педагогічні умови впливу сім'ї на формування гуманних взаємостосунків у дошкільників. Першим колективом, в якому дитина набуває досвіду суспільного життя і людських взаємин, є сім'я. Вона справляє величезний вплив на розвиток особистості людини з перших днів її життя. Саме в сім'ї дитина засвоює перші уявлення про навколишній світ, тут закладаються і формуються перші почуття, думки, навички, риси характеру, розвиваються здібності й нахили. Отже, сім'я є соціальною основою формування морального і психічного складу підростаючої особистості, невичерпним джерелом її розвитку.

Матеріали статті висвітлюють питання та роль загальної атмосфери сім'ї, характер взаємин між усіма її членами справляють, а також вплив на формування особистості дитини. Адже відомо, що дошкільники надзвичайно схильні до наслідування, яке, на думку вчених психологів, є неминучою і необхідною сходиною в їхньому психічному розвитку. Дитина, яка виховується в атмосфері щирої дружби, і сама росте чуйною до інших, не може когось образити. Та ж дитина, на якій батьки зганяють злість за свої життєві невдачі, які ніколи не пригостять, не доглянуть, як слід, росте черстою, а іноді жорстокою в ставленні до інших людей.

Нами узагальнено, що спілкуючись з батьками та рідними в колі сім'ї, дитина вчиться доброти, щирості, сердечності, бачити й розуміти іншу людину, відгукуватися на її радість й прикроці.

Зроблено висновок, що вміння доброзичливо ставитися до інших, з власної ініціативи приходити людям на допомогу не приходять самі по собі, цього дитину треба систематично й наполегливо вчити, причому робити це не тільки словесними настановами, скільки повсякденним прикладом власної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Таким чином підсумовуємо, що важливими умовами формування гуманних взаємостосунків дошкільників у сім'ї є: стиль сімейних взаємин, власний приклад батьків, їх соціальна спрямованість, рівень моральної вихованості, педагогічна культура, характер розподілу доручень між дітьми у сім'ї, сприятливий емоційний клімат, взаємодія із ЗДО.

Ключові слова: спілкування з батьками, взаємостосунки дошкільників, формування гуманних взаємин, моральні якості особистості, емоційний клімат у сім'ї.

Iryna MELNYK

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-6020-4492

To cite this article: Melnyk, I. (2021). Vplyv simi na formuvannia humannykh vzaiemostosunkiv u ditei doshkilnoho viku [The influence of the family on the formation of human relationships of preschool children]. *Acta Paedagogika Volynienses*, 1, 28–34, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.5>

THE INFLUENCE OF THE FAMILY ON THE FORMATION OF HUMAN RELATIONSHIPS OF PRESCHOOL CHILDREN

The article highlights the features and pedagogical conditions of the family's influence on the formation of humane relationships in preschoolers. The family is the first group in which a child gains experience of social life and human relationships. It has a huge impact on the development of a human personality from the first days of his life. In the family the child learns the first ideas about the world around him, the first feelings, thoughts, skills, character traits are laid down and formed, abilities and inclinations develop. So, the family is the social basis of forming of the moral and mental composition of the growing personality, an inexhaustible source of its development.

The materials of the article elucidate the issues and the role of the general atmosphere of the family, the nature of the relationship between all its members, as well as the impact on the formation of the child's personality. After all, it is known that preschoolers are extremely prone to imitation, which, according to psychologists, is an inevitable and necessary step in their mental development. A child who is brought up in an atmosphere of sincere friendship and grows up sensitive to others cannot offend anyone. The same child on whom parents vent their anger for their life's failures and will never be overwhelmed or cared for usually grows up callous or cruel to other people.

We have generalized that by communicating with parents and relatives in the family, the child learns kindness, sincerity, cordiality, to see and understand another person, to respond to his joys and sorrows.

It is concluded that the ability to be friendly to others, on their own initiative to come to people's aid do not come by themselves, it is necessary to teach the child systematically and persistently, but to teach not so much by verbal instructions, but by the daily example of one's own behavior in various life situations.

Thus, we conclude that the important conditions of the formation of humane relationships of preschoolers in the family are: the style of family relationships, parents' own example, their social orientation, the level of moral education, pedagogical culture, the nature of the distribution of responsibilities among children in the family, favorable emotional climate, interaction with preschool institution.

Key words: communication with parents, relationships of preschoolers, formation of humane relationships, moral qualities of personality, emotional climate in the family.

Актуальність дослідження зумовлена концептуальним положенням сучасної теорії дошкільного виховання, спрямованої на своєчасне використання потенційних чинників впливу на розвиток кожної дитини.

В умовах орієнтації суспільства на засади демократизації та гуманізації важливого значення набуває проблема впливу сім'ї на формування особистості дитини.

Першим колективом, в якому дитина набуває досвіду суспільного життя і людських взаємин, є сім'я. Вона справляє величезний вплив на розвиток особистості людини з перших днів її життя. Саме в сім'ї дитина засвоює перші уявлення про навколишній світ, тут закладаються і формуються перші почуття, думки, навички, риси характеру, розвиваються здібності й нахили. Отже, сім'я є соціальною основою формування морального і психічного складу підростаючої особистості, невичерпним джерелом її розвитку.

Родинний виховний досвід в Україні репрезентували ще літописці та педагоги Київської Русі (Нестор, Феодосій Печерський, Володимир Мономах, Митрополит Іларіон та ін.). Питання взаємостосунків батьків і дітей у сімейному вихованні має місце у класичній та вітчизняній педагогічній думці минулого (Я.А. Коменський, І. Песталоцці, Ф. Прокопович, Г. Скворода, Ж.-Ж. Руссо, С.Русова, К. Ушинський, В.О. Сухомлинський та ін.).

Гуманістичному вихованню дітей у сім'ї присвячені дослідження Р. Арцішевського, Л. Артемової, І. Беха, В. Білоусової, А. Богуш, І.М. Дичківської, Л. Повалій, Т.І. Поніманської, М.Г. Стельмаховича, О. Сухомлинської та ін.) [1; 3; 5; 7; 8; 9].

Проте у педагогічній науці залишаються не розробленими теоретичні та прикладні аспекти формування гуманних взаємостосунків дошкільників та впливу сім'ї на цей процес.

Мета нашого дослідження – виявити та проаналізувати особливості формування гуманних взаємостосунків дошкільників в умовах сім'ї.

Завдання дослідження: вивчити та проаналізувати характер спілкування дітей в сім'ї та його вплив на формування гуманних взаємостосунків; узагальнити особливості формування означеного феномена в умовах сімейного виховання; виявити та обґрунтувати педагогічні умови успішного формування основ гуманістичних відносин дошкільників у сім'ї.

У сім'ї закладаються основи всіх моральних якостей підростаючої особистості, формується культура взаємин з людьми, перші духовні цінності і потреби. Надзвичайно важливу роль у формуванні духовних потреб дитини відіграють її емоційні контакти з батьками, прагнення старшого покоління передати дітям свої моральні цінності, втілити в них свої моральні ідеали.

Загальна атмосфера сім'ї, характер взаємин між усіма її членами справляють величезний вплив на формування особистості дитини. Адже відомо, що дошкільники надзвичайно схильні до наслідування, яке, на думку вчених психологів, є неминучою і необхідною сходинкою в їхньому психічному розвитку. Дитина, яка виховується в атмосфері щирої дружби, і сама росте чуйною до інших, не може когось образити. Та ж дитина, на якій батьки зганяють злість за свої життєві невдачі, які ніколи не приголублять, не доглянуть, як слід, росте

черствою, а іноді жорстокою в ставленні до інших людей.

Спілкуючись з батьками та рідними в колі сім'ї, малюк вчиться доброти, щирості, сердечності, бачити й розуміти іншу людину, відгукуватися на її радощі й прикрощі. Якщо батьки саме так ставляться до людей, то ці риси не так уже й важко виховати в сина чи доньки. Адже емоційний клімат сім'ї приховує в собі великі можливості виховного впливу на дитину.

Уміння доброзичливо ставитися до інших, з власної ініціативи приходити людям на допомогу не приходять самі по собі, цього дитину треба систематично й наполегливо вчити, причому робити це не стільки словесними настановами, скільки повсякденним прикладом власної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Батьки, подаючи дітям приклад людяності й доброти у ставленні до інших, спонукають їх до подібних проявів при кожній слушній нагоді. Вже в дошкільному віці дитина повинна знати, що вона також може допомагати іншим, виявляти увагу не лише до близьких, а й до незнайомих людей.

Спроби дитини зробити щось хороше для інших слід завжди підтримувати. На жаль, буває й так, що подібні спроби не знаходять підтримки у близьких дорослих. У сім'ях часто вважають, що все найкраще і найсмачніше варто віддавати дитині і навіть не допускається думка про те, щоб запропонувати малюкові поділитися з рідними чи ровесниками в закладі дошкільної освіти ласощами, фруктами, дати погратись своєю іграшкою. І саме в таких ситуаціях втрачається слушна нагода для виховання у дитини добрих почуттів.

Дошкільник завжди прагне допомагати старшим, хоче брати участь в їхніх дорослих справах, розділяти разом з батьками домашні турботи. Однак часто він ще просто не все вміє, виконує роботу повільно й не досить вправно. І саме з цих причин добрі наміри дошкільника присікаються дорослими ще в зародку: "Розіб'єш"; "Розсиплеш"; "Перевернеш"; "Не стільки роботи, скільки клопоту від твоєї допомоги". Від таких систематичних зауважень усі прагнення малюка починають згасати. А згодом, через рік-два, дитину вже не допроситися зробити те, до чого вона так прагнула раніше. Отже, навіть найменше бажання дошкільника допомагати іншим слід усіляко підтримувати,

навмисно створювати ситуації, в яких би дитина могла стати хорошим помічником дорослих і ровесників, виявляти до них увагу і чуйність. Нехай ця допомога іноді буде майже символічною, проте вона матиме велику виховну користь, бо вчитиме дитину переживати радість від того корисного, що вона зробила іншим. Досвід, набутий у сім'ї, переноситься дошкільником і на взаємини з ровесниками, на характер спілкування з ними.

Практика переконує, що успіх приходить тоді, коли батьки з перших років життя сина або доньки виховують у них доброзичливість, товариськість, чуйність не лише в ставленні до рідних, а й до незнайомих людей, інакше в дитини можуть розвинути такі якості, як замкнутість, черствість, недовіра до інших, байдуже ставлення до них. Наявність таких якостей часто спричиняє натягнуті стосунки дошкільника з іншими людьми, прояви недоброзичливості до інших. У таких випадках дитину переслідує хронічне емоційне неблагополуччя – вона не може доброзичливо контактувати з ровесниками не тільки в ЗДО, а й у своєму дворі, на вулиці, а потім – і в шкільному колективі.

Слід сказати, що мало яка дитина в ранньому віці не виявляє зацікавленого ставлення до людей навколо себе. При батьківській підтримці така довіра не згасає, а зростає.

Добре відомо, що коли батьки лякають маленьку дитину чужими людьми, це завжди призводить до того, що вона починає сторонитися їх. Якщо подібні випадки повторюються часто, у малюка поступово розвивається недовіра до "чужих", а іноді навіть і неприязнь, що гальмує розвиток процесу спілкування з іншими людьми.

Саме в сім'ї у дитини закладаються основи гуманного ставлення до людей, розуміння того, що дозволено в людському товаристві. Тут вона проходить першу школу моралі, засвоює певні соціальні норми і цінності, культурні традиції свого народу, осягає складний світ людських взаємин. У сім'ї дошкільник уперше включається в систему соціальних відносин, прийнятих у суспільстві.

У сімейному колективі дитина має змогу вправлятися у різних видах взаємин, бо тут вони досить багатопланові: між матір'ю і батьком, дітьми і батьками, старшими і молодшими дітьми. Така багатоплановість учить дітей

взаємодіяти і вступати в спілкування з широким колом людей, допомагає їм набутися “безцінного досвіду життя в колективі, навчитися співчуття, співпереживання, взаємодопомоги. Для досягнення початків гуманізму це означає дуже багато” [3, с. 15].

У формуванні у дошкільників гуманного ставлення до людей – рідних та незнайомих – надзвичайно важливо, щоб усі члени сім’ї постійно виявляли чуйність і привітність один до одного. Якщо дитина бачить, що батьки, дідусь і бабуся виконують всі свої домашні обов’язки з бажанням зробити приємність іншим членам сім’ї, то й вона сама мимоволі проймається таким настроєм. Особливо цьому сприяє наявність у дитини, як і в усіх інших членів сім’ї, постійних доручень.

Участь дітей у виконанні посильної праці в сім’ї робить їх життя змістовним і цікавішим. У них інтенсивніше формуються моральні якості, вони по-новому оцінюють працю дорослих, учаться шанувати її. Важливо й те, що завдяки участі дитини в такій праці в неї формується колективістська спрямованість поведінки не лише в колі сім’ї, а й у дошкільному закладі серед ровесників.

Позитивна оцінка батьками дій і вчинків дитини має для неї виняткове значення. Слушно зазначає з цього приводу Л.І. Божович, “протягом усього раннього і дошкільного дитинства основним фактором формування особистості дитини продовжує лишатися доросла людина, підтримка і схвалення якої є неодмінною умовою “урівноваженості” дитини з навколишнім середовищем і переживання нею емоційного благополуччя. Прагнення до схвалення дорослих, особливо батьків, у цьому віці настільки сильне, що саме воно спонукає дитину до такої поведінки, в якій вона не відчуває безпосередньої потреби. Отже, “санкції” дорослих є найважливішими регуляторами поведінки дитини і стимулами її морального розвитку” [2, с. 129].

Висловлення батьками впевненості у тому, що дитина обов’язково справиться з дорученою їй справою, вселяє у неї віру у власні сили. Звичайно, іноді малому треба допомогти, щоб він гарно справився з дорученням, але зробити це слід так, щоб дитина була впевненою, що виконала його сама.

Важливою умовою формування в дошкільника гуманного, прихильного ставлення до

інших є постійне виявлення емоційного тепла, любові та лагідності до неї самої з боку батьків. Сучасні дослідження в галузі педагогіки, психології та медицини свідчать, що коли емоційні прояви дорослих під час спілкування з дитиною скупі, монотонні й одноманітні, це негативно позначається на її власному емоційному стані. Відсутність яскравих емоційних вражень, байдуже ставлення батьків, їхня духовна бідність стримує не лише моральний, а й розумовий і фізичний розвиток дошкільника.

Позитивний емоційний стан дитини – бадьорість, радість, упевненість у тому, що батьки люблять її, – позитивно впливає на життєдіяльність її організму в цілому. Дитина з великим бажанням вступає в спілкування з людьми і отримує від цього задоволення. І навпаки, негативні переживання – смуток, відчуження, страх перед покаранням та осудом призводить до негативних проявів у поведінці дитини.

Практика засвідчує, якщо батьки виявляють до дитини надмірну вимогливість, постійно дорікають їй за щось, роздратовано розмовляють з нею, вона поступово стає озлобленою, боязкою, замкнутою та недобррозичливою для людей, з якими спілкується. Така дитина, як правило, зовсім не вміє налагоджувати взаємини з ровесниками в дошкільному закладі, у дворі.

Отже, відсутність проявів позитивного емоційного ставлення до дитини з боку батьків – серйозна перешкода на шляху формування її соціальної поведінки. А позитивний емоційний клімат сім’ї формує в малят тонку сприйнятливості до виховних впливів дорослих. Постійно відчуваючи турботу і любов батьків та інших членів сім’ї, дитина поступово проймається до них взаємною симпатією та повагою, у неї з’являються почуття довіри до незнайомих людей та ровесників.

Дошкільники, які ростуть у атмосфері доброзичливості, надзвичайно швидко сходяться з однолітками, щедро діляться з ними іграшками та ласощами, правильно реагують на вимоги вихователя. Тобто, якщо батьки своїм душевним ставленням, добротою і тактом завоюють любов дитини, можна з упевненістю сподіватися, що вона тим самим відповідатиме не тільки їм, а й іншим людям.

В.О. Сухомлинський, підкреслюючи значення батьківського прикладу у вихованні

дітей, наголошував, що “найцінніша моральна риса хороших батьків, що передаються дітям без особливих зусиль, – душевна доброта матері й батька, вміння робити людям добро. В сім’ях, де батько й мати віддають частку своєї душі іншим, беруть близько до серця радощі й прикрощі людей, діти виростають добрими, чуйними, щиросердечними...”

Дитина – дзеркало сім’ї; як в краплі води відбивається сонце, так в дітях відбувається моральна чистота матері й батька” [8, с. 28].

Старші дошкільники вже здатні цілком самостійно і з власної ініціативи виявляти турботу про інших членів сім’ї. Звичайно, ці турботи ще досить прості, але те, що вони спрямовані не на себе, а на задоволення потреб іншого, має велике значення для морального розвитку дітей.

Якщо в дитини старшого дошкільного віку є молодші сестричка чи братик, вона може щодня вправлятися у виявленні уважного ставлення до них. Турбота про інших людей, в чому б вона не виявлялася, формує в дитини розуміння необхідності приносити користь іншим членам сім’ї.

Батьки, доручаючи старшим догляд за молодшими дітьми, не повинні забувати про те, що їм теж хочеться погратись зі своїми ровесниками, що в них є свої інтереси, уподобаннями, інтелектуальні запити, які можуть задовольнятися лише в процесі спілкування з однолітками та дорослими. Якщо батьки на це не зважають і турбота про молодших сестричку чи братика стає обтяжливим та повсякденним обов’язком, це неминуче призводить до появи в старших дітей байдужого, а іноді й недоброзичливого ставлення до своїх сестер і братів. Тому, доручаючи догляд за малятами, батьки не повинні примушувати дітей робити це досить тривалий час, щоб не відвернути старшу дитину від цієї корисної для сім’ї та для неї самої справи.

Винятково велике значення для формування в дошкільника гуманного ставлення до людей має її духовний зв’язок з найстаршими членами сім’ї – з бабусею, дідусем. В.О. Сухомлинський з цього приводу зазначав, що коли такий зв’язок розвивається і зміцнюється, батьки можуть не хвилюватися за своїх дітей. Сутність цього зв’язку полягає в тому, що старше покоління пробуджує в дитини думки про радість буття

і про обов’язок людини перед людиною. “Мудра і благородна старість уміє так любити дітей, що кожний прояв цього почуття пробуджує в дітей любов до старших, турботу і піклування про їх здоров’я і благополуччя. Завдання молодих батьків – оберігати цю мудру любов старших, як дуже ніжну і тендітну річ. Добро, яке робить дідусь і бабуся внукові, повинне на все життя залишитися в пам’яті як святиня” [9, с. 117].

Важливо навчити сина чи доньку правил взаємин з ровесниками та іншими дітьми, ознайомити зі способом спілкування з ними. Знання цих правил сприяє активному закріпленню звичок моральної поведінки, які допомагають налагодженню стосунків дитини з однолітками. Про важливість дитячого спілкування особливо повинні пам’ятати батьки, діти яких з тих чи інших причин не відвідують дошкільного закладу, а тому не мають достатнього досвіду спільної діяльності та взаємодії з ровесниками. Ні в якому разі не слід забороняти дитині вступати в спілкування з іншими дітьми. Навпаки, з метою виховання в неї способів взаємодії з іншими треба якомога частіше включати її у спільні ігри та розваги з іншими дітьми, бажано з ровесниками.

Батьки повинні знати і постійно пам’ятати ту незаперечну істину, що, коли син чи донька не виявляють щедрості та чуйності до своїх товаришів, вони ніколи не будуть добрими і щирими щодо своїх рідних. Коли дитина охоче ділиться з кимось з ровесників чи дорослих, вона отримує значно більше, ніж віддає, – людську доброту.

Зазначимо, що великої шкоди вихованню своїх дітей завдають батьки, які іноді цілком свідомо позбавляють їх спілкування з іншими дітьми і намагаються замінити їм ровесників. Очевидно, цим батькам невідома проста істина: скільки б вони не розважали дитину своїми цікавими розповідями, іграми, вони ніколи сповна не зможуть замінити їй однолітків.

Відомо, що до чотирьох років дитина ще може задовольнятися товариством дорослих та іграшок, але вже на п’ятому році в неї з’являється гостра потреба саме в спілкуванні та взаємодії з ровесниками. У деяких ситуаціях, наприклад, у грі, ровесник є значно бажанішим партнером, ніж доросла людина, бо дорослий сам оцінює дії та вчинки дитини. Спілкування ж з однолітком сприяє розвитку взаємної оцінки.

Навіть для старшого дошкільника дорослий лишається недосяжним ідеалом, про який він може лише мріяти, в той час як ровесник є для нього рівноправним партнером. У нього дитина вдивляється, ніби в дзеркало, і знаходить в собі однакові з ним можливості, рівне з ним становище в соціальному середовищі.

Отже, батьки повинні знати, що спілкування з ровесниками для дитини дошкільного віку – важлива умова формування уявлень про себе, свої можливості. Наявність таких уявлень допомагає їй впевненіше почуватися в колективі однолітків.

Якщо дитина не відвідує ЗДО, батькам слід подбати про те, щоб вона не тільки щоденно спілкувалася з іншими дітьми під час прогулянок, а й мала близького приятеля чи приятельку. Це особливо стосується старших дошкільників. Близький товариш – для дитини друге “Я”, підтримка і опора в повсякденному житті.

Старші дошкільники, вибираючи собі друзів, великого значення надають їхнім моральним якостям. Особливо високо вони оцінюють такі риси, як: доброта, чуйність, чесність, сміливість. Їх приваблює в однолітках винахідливість, прояви фантазії, вміння взаємодіяти в спільній діяльності, самостійно приймати рішення.

Дитина, яка добре володіє навичками самостійної поведінки, впевнено почуватися в товаристві ровесників, охоче вступає в контакти з ними, пропонує їм свою допомогу. Отже, розвинута самостійність допомагає встановлювати з ровесниками справді гуманні відносини, які ґрунтуються на взаємній повазі та співробітництві.

Теорія і практика свідчить, що дітям надзвичайно імпонують однолітки, які вміють діяти рішуче, активно. Вони не лише поважають, а й всіляко намагаються завоювати їхню прихильність, встановити дружні стосунки. Отже, виховуючи в дитини самостійність, батьки опосередковано допомагають їй оволодіти способами спілкування з ровесниками, вмінням налагоджувати з ними позитивні взаємини.

Самостійність дитини певною мірою є показником її інтелектуального розвитку. До дітей, які володіють навичками самостійної поведінки, часто тягнуться ровесники, які потребують у всьому сторонньої допомоги. Деякі батьки іноді бувають незадоволені, коли

їх син чи донька товаришують з дітьми, які, на їх думку, відстають від них в інтелектуальному розвитку. Помилковість і шкідливість подібного виховання дітей цілком очевидна. Адже дружба дитини з ровесником, який потребує сторонньої допомоги і опіки, має неоціненне значення для морального виховання дошкільника, робить його щедрішим, добрішим і людянішим, терпимим до недоліків інших.

Питання відбору друзів має велике значення як для батьків дитини, так і для неї самої. Адже в спілкуванні з іншими дітьми дитина вчиться розумітися в людях, глибше і ширше бачити навколишнє життя, пізнавати його. У дружбі з ровесником дошкільник здобуває перший життєвий досвід, вперше стикається з проблемами і труднощами, пізнає світ людських взаємин.

Обов'язок старших – тактовно і з повагою ставитися до друзів своєї дитини і водночас вчити її розумітися в людях. Грубе і неділатне втручання у взаємини дитини з ровесниками дуже часто породжує відчуження між нею і батьками, робить її замкнутою і нещирою з ними.

Виховання в сім'ї здійснюється тим успішніше, чим вища педагогічна культура батьків. Невід'ємним компонентом педагогічної культури є поєднання свідомої батьківської любові до своїх дітей з високою і розумною вимогливістю до них.

Великої шкоди справі виховання дітей завдають батьки, які висловлюють своє незадоволення роботою ЗДО в присутності дітей. Після таких розмов їхні діти, як правило, відмовляються йти в дошкільний заклад, стороняться вихователя та своїх товаришів.

Завдання педагогічних колективів, закладів дошкільної освіти полягає в тому, щоб постійно посилювати свій вплив на виховний процес у сім'ї, щоб зробити її своїм надійним спільником у справі виховання дітей.

Таким чином підсумовуємо, що важливими умовами формування гуманних взаємин дошкільників у сім'ї є: стиль сімейних взаємин, власний приклад батьків, їх соціальна спрямованість, рівень моральної вихованості, педагогічна культура, характер розподілу доручень між дітьми у сім'ї, сприятливий емоційний клімат, взаємодія із закладами дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. №1. С. 124–129.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Москва, 1968. 132 с.
3. Дичківська І.М. Проблема становлення особистості дитини як один з напрямків інтеграції вітчизняних і зарубіжних ідей педагогічного гуманізму / збірник наукових праць: *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 13. Рівне : Рівненський гуманітарний університет, 2000. С. 15–19.
4. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.
5. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки : навчальний посібник. Київ, 1998. 446 с.
6. Приходько Ю.О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі . Київ : Рад. школа, 1987. 124 с.
7. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
8. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа. 1978. 263 с.
9. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості: вибр. твори : В 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1. С. 55–208.

REFERENCES:

1. Bekh I.D. (1997) Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in the development of personality]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 1. Pp. 124–129. [in Ukrainian]
2. Bozhovych L.Y. (1968) Lychnost y ee formirovanye v detskom vozraste [Personality and its formation in childhood]. Moscow, 132 p. [in Russian]
3. Dychkivska I.M. (2000) Problema stanovlennia osobystosti dytyny yak ody z napriamkiv intehratsii vitchyznianskykh i zarubizhnykh idei pedahohichnoho humanizmu [The problem of becoming a child's personality as one of the directions of integration of domestic and foreign ideas of pedagogical humanism] : zbirnyk naukovykh prats: *Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*. Vypusk 13. Rivne: Rivnenskyi humanitarnyi universytet. Pp. 15–19. [in Ukrainian]
4. Kononko O.L. (1998) Sotsialno-emotsiyni rozvytok osobystosti: navch. posib. dlia vyshch. navch. zakladiv [Socio-emotional development of the individual]. Kyiv : Osvita, 255 p. [in Ukrainian]
5. Ponimanska T.I. (1998) Osnovy doshkilnoi pedahohiky: navchalnyi posibnyk [Basics of preschool pedagogy]. Kyiv, 446 p. [in Ukrainian]
6. Prykhodko Y.O. (1987) Formuvannia pozytyvnykh vzaiemyn u dytiachomu kolektyvi [Formation of positive relations in the children's team]. Kyiv : Rad. shkola, 124 p. [in Ukrainian]
7. Stelmakhovich M.H. (1996) Ukrainska rodynna pedahohika [Ukrainian family pedagogy]. Kyiv: ISDO, 288 p. [in Ukrainian]
8. Sukhomlynskyi V.O. (1978) Batkivska pedahohika [Parental pedagogy]. Kyiv: Rad. shkola, 263 p. [in Ukrainian]
9. Sukhomlynskyi V.O. Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoї osobystosti [Problems of education of a comprehensively developed personality]: vybr. tvory: V 5-ty t. Kyiv: Rad. shk., 1976. T. 1. Pp. 55–208. [in Ukrainian]